

БОГДАН ГОРБАЛЬ

З Берліна до Богушы... бальоном... в 1899 році

Богуша, видок з г. Зелярки; фото: П. Басальга

Пущаня бальонів з горячим повітрям правдоподібні зачато в Кытаю в другым віку перед народжиньом Ісуса Христа, але перше літання великого бальону з людьми в гондолі мало місце в Парижу в 1783 році. Не знаме коли перший бальон прелетіа над Лемковином – знаме одначе таку історію.

Третього марця 1899 рока о годині 12:10 капітаны німецкой армії вон Сірсфельд /von Sigsfeld, вон Гартгаусен /von Harthausen і Альфред Гільдебрандт/ Alfred Hildebrandt (1870-19??) выстартували бальоном з Берліна, хотячы долетіти до Вроцлава і вернути до Берліна того самого дня. При сильнім вітрі вышмарилі два з дванадцятьох мішків балясту і бальон, по тым як вітер пару раз бухнул по землі гондольом, пішоа догоры, скоро доходячы до высокости 762 метрів. При чыстым небі долетіаи они до Вроцлава в дві години, летьачы зо скорістю неомало 170 кільометрів на годину. По дорозі минули експресовий потяг Берлін-Вроцлав. В місце приземліня во Вроцлаві перелетіаи они над містом на высокости деси 1200 метрів. Тымчасом небо захмарило ся і не здавало ся што іх подорож буде дуже долша. Хоцкы вітер был барз сильний, бальон летіа рівно (не шарпало ним) і лем од часу до часу вышмаряно пару жмень балясту жебы утримати його на высокости деси 1800 метрів. На такій высокости треба было летіти, бо нижше дуа холодний вітер в сторону Росії, де німецкы воякы не хотіаи летіти. Неодоаго перелетіаи они

німецко-австрийску границу і не мали уж мап для тых теренів окрема малого підручного атлясу. На полудньовий-захід добрі видно было Татры і скоро бальон зближыл ся до Бескідів. Подорож не была уж так мила як попередньо, бо бальоном зачали шарпати турбуленції. В едным моменті зачало шарпати гондольом во вшыткы страны а пізнійше скоро ньом закрутило, так же повязали ся вшыткы мотузкы, але щесливі вітер сам іх розвязал.

Наступным містом, котре розпознали был Новий Санч. Зближыли ся одначе до нього од стороны Хелмца (село, гнеска част міста, за ріком Дунаец) і летьачы дост скоро не здоаляли в Санчы приземліти ся. Подумали втовды, же може даст ся найти якысе місце до приземліня по другій страні Карпат, але думку тоту скоро зашмарилі, бо гмаа была така што моментами нич не было видно. Зато одкрутили вентиль і приземліаи ся в долині на полудне од Богушы. Горы вытишылы дакус вітер, котрий і так бухнул гондольом пару раз по землі, аж затримали ся в глибокым сьнігу. Што ся далій діяло, передаме словами Альфреда Гільдебрандта, котрий описал тоту історію в книжці: *Luftschiffahrt nach ihrer geschichtlichen und gegenwärtigen Entwicklung* (München-Berlin: R. Oldenburg, 1907), котру напечатано тіж в англійскым перекладі В.Г. Стори/W.H. Story: *Airships Past and Present, together with Chapters on the Use of Balloons in Connection with Meteorology, Photography and the Carrier Pigeon* (New York: D.

Van Nostrand company, 1908). Тот англійський переклад мож найти в Google Book Project, <http://books.google.com/bkshp?tab=wp>. Гільдебрандт зачал літати бальонами в 1889 року. Барз го інтересували тяжшы од повітря літаючы машыны і в 1897 році, в часі докладу в Страсбургу заповіл што за десят-двадцет літ каждый буде міг літати літаючом машыном. ("German Air Pioneer Sees Catapult Use" *The Washington Post*, 10 II 1929). Нич до того дішло мал він нагоду приземлити ся бальоном на Лемковині.

"...Перед самым приземліньом спостерегли сме двох хлопів, котры здавало ся ішли за бальоном. Кричали сме за нима, жебы приишли і помогли, і тіж свистали сме в наш свисток, але нигде іх не было видно. В кінци нашли сме іх схованых за нарубаньма дырвама, трясучых ся од головы до лаб. Повіли они, же николи вчаснійше в жытї не виділи бальона і же здавало ім ся што мусит в ним быти якысий вістник зла (...). Покус одважыли ся они, коли взріли што бальон неомало цілковито зникнул в сьнігу і доставили інчых рубяючых дырва жебы помогли. В кінци завершено пакуваня по численных непорозумлінях вынікаючых з нашого неперфектоного знаня льокального діялекту і бальон положено на сані і завезено до села. Ту шолтыс поінформувал нас што наша подорож мала ся скінчыти і же мусиме піддати ся арештові. Наше захованя было барз підозріле, так што подумано же сме шпіоны. Шолтыс думал што його оціну ситуації за пару дни потвердят выжишы власти. Голосно протестували сме і указали сме йому нашы пашпорты, але то было на нич. Шолтыс не знал чытали по німецкы і зато нашы пашпорты не были ничым інчым як лем непотрібным паперьом. Він одмовил послати телеграм до нашого командуваня і, віруючы што мы сме російскы офіцеры, обходил ся з нами з мінімальном кількістю куртуазіі.

Нич нам ся не лишыло, лем робити так як нам казано. Впровадили сме ся до ізбы в сельській корчмі, бо жадного інчого місця до спаня не было і выдумали сме плян, котрий з помічю одного селянина, што знал дакус німецкого, позволил бы нам послати телеграм до нашого амбасадора во Відню. Чловек тот уж нам поміг што міг і не треба было його долго нагваряти жебы нашым провідником. Під покрівьом ночы, деси коло шестой тридцет вечером, лишыли сме хыжу і пішли сме піше до Камюнкы Великой, де находил ся найближший телеграф. Сьніг зачал ся топити а дорога перетинала малий, повноводний потік може з десят раз. Часом была плытша вода, а часом пняк дерева служыл за слизкій міст. Была уж тепер цілковита темрявиця і ляло як фрас. Дішли сме до почты в три години і послали сме телеграм до старосты в Гривові, думуючы што то власне в його старостві дішло до нашого нещесливого приземліня.

Подумали сме што не буде добрі телеграфувати до нашого амбасадора, як то оригінальні заміряли сме, зато попросили сме власти в Гривові, жебы поінформували шолтыса, котрий нас арештувал, жебы нам позволил одыйти і жебы оддал нам нашы річы. По высланю телеграму зачал ем вертати а мій помічник нагварил мене жебым провол ніч в його хыжы, котра находила ся в лісі, недалеко од головної дороги.

В кухні його хыжы находила ся ріжна жывина, а в другій кімнаті жыла і спала ціла родина, котра складала ся з діти, родичів і дідів. В такых обставинах дал ем раду зісти лем пару яец, хоц так по правді был ем барз голоден. Іджыня закінчыло ся наглым вымахуваньом через газду руками, котре дало мі до зрозумліня, што за тоту гостинніст треба одраз платити, хоц жадана сума здавала ся не барз пропорційональна до того, што мі дано – так бодай подумал ем. Мала кімната, звичайні належача до головы родины, была дана мі на спаня і запрошено мене одпочати. Такой люг ем си в полнім уніформі з мойом шабьом під руком, бо мі ся здавало што продолжаючы ся шепты вітця і сына не были барз успакаючы.

Ситуація фактычні не была барз захожуюча. Найдил ем ся в простій хыжы, далеко од головної дороги, посеред Карпат, помедже людми, котры выглядали неомало як розбійники. Ани одного слова іх языка не розуміл ем. Они правдоподібні знали, же мал ем при собі якысы грошы і моя спяча голова была неододелго заповнена вышиткыма розбійнікама, о котрых ем хоц-коли чул. Што причынило ся до моіх підозрінь, то было то, же раз на якысий час отец підходил до занавісы, котра служыла за двери і зазерал ци я спю. Натуральні підозрівал ем його о найгіршы заміры і стискал ем мою шаблю як лем почув ем його крокы.

Щесливі тото напятя скінчыло ся деси піл першой по півночы, коли зачеркал хтоси до дери і австрійскій поліціант зажадал дознати ся ци я был в середині. Власти в Гривові послали го в одповіди на мій телеграм з інструкціом робити тото што треба было і згідні з тым він виправил ся в середині ночы. Він запевнил мене як што ходит о характер моіх газдів і повіл же іх версія здарінь была така, што я замірял іх шбити, бо чом бым забрал зо собом до постелі шаблю. Тепер зачал ем розуміти тихы одвидины вітця, котрий лем барз хотіл цілий час видіти же я не замірял напад на його безборонну родину. Жандарм вышол деси о першій, а я скоро заснул. Наступного дня пішол ем до Гривова, де высловлено цілковите загнуваня на поступлюваня шолтыса в Богушы. Тот гідний чловек был барз зачудуваный тим як ся справы поточыли і барз прібувал поправити ся, даючы сані з шестыома волами, жебы затягнути бальон до Гривова, де Сітсфельд і Гартгаусен прііхали пополудни по барз тяжкій подорожи. Вышитко добре што ся

добрі кінчят. Принято нас в Гривові в якнайліпший спосіб, але незважаючи на того, мусиме намаляти літаючих бальонами – жебы миняли бездорожа карпатських гір. (...)"

Но власне, вшытко добре што ся добрі кінчят, спеціальні товды коли "неперфектні ся зна локальний діялект," а властиві то ся "ани єдного слова з нього не розуміє." Мож бы тіж додати, же страх ма велькы очы. Интересує мя дознати ся о тым, як то шолтыс, котрий прецін під руком не мал ниякой жандармеріи, арештувал трьох німецьких офіцерів. Хоцьбы лем з шаблями, то прецін тоты німецькы офіцеры не такы уж скоры до такого піддаваня ся, спеціальні товды, коли нич злого не зробили. І ци там в селі не было уж никого, хто бы хоц дакус по німецьки знал (окрем того котрий помагал офіцерам, але якоси не таумачил шолтысови)? А де священник, учитель, колишні вояки австро-угорской арміи? А може тот шолтыс добрі знал кого арештує...? Добрі бы было знати лемківску версію тых здарінь.

На свѣті проголошено в ріжных газетах (*The Chicago Tribune*, *The New York World*) што німецькы офіцеры перелетіли 423 милі (деси 782 кілометры) з Берліна до Богушы в неціле штыри години (приземлили ся в Богушы о четвертій). Был то найскорійший знаний лет бальоном і зато сам німецький цисар іх похвалил ("Fastest Balloon Trip Known," *The Chicago Tribune*, 12 III 1899).

Альфред Гільдебрандт пізнійше континувал своє зацікавлія літаньом. Якыйсь час працювал з графом Цепеліном і был першым европейчыком, котрий промувал осягніня братів Райт/Wright, што в 1903 році першы на свѣті летіли збудуваном през себе літаючом машыном. В 1907 році, будучы уж капітаном, приїхал до Америки, де брал уділ в рейді бальонів з Сеїнт Луїс. Пізнійше был тіж в Нью Йорку. ("German Aeronauts Here," *The Washington Post*, 29 X 1907). Не знаме як пережыл війну, але знаме, же продолжал своє зацікавлія літаючыма машынами, так же в двадцетых роках был ведучым европейскым спеціалістом в тым ділі. В 1934 році майор Гільдебрандт приїхал лем як гіст до Польщы на Погар Бенета, але коли єден з ческых пілётів не доїхал на час – Гільдебрандт, маючы уж товды шістдесят штыри рокы, полетіл за нього ("20 Ballons off in Bennett Cup Race in Poland," *The Washington Post*, 24 IX 1934). Дальша його доля не є знана.

Обік поміщаме репродукцію тексту 70 MILES AN HOUR BY BALLOON публикуваного за выданьом: *Boston Daily Globe* (1872-1922); Apr 8, 1899; ProQuest Historical Newspapers *Boston Globe* (1872-1924) pg 8

70 MILES AN HOUR BY BALLOON.

Adventurous Voyage of Three Prussian Officers from Berlin to Galicia.

Three officers of the ballooning section of the Prussian army have just performed a voyage which is a record among ballooning exploits. In less than six hours they traveled from Berlin to Baguska, in Galicia, a distance of 620 kilometres, or about 420 miles, or an average speed of about 70 English miles an hour.

The ascent took place at 10 12 Thursday. The balloon contained three officers, Lieut von Siegfeld, Lieut Baron von Harthausen and Lieut Hildebrandt. The weather was fine but windy.

By 1 o'clock the balloon was already over Breslau, in Silesia, and at 3 o'clock it crossed the Austrian frontier at an altitude of 1600 metres, and shortly afterward passed over the outlying spurs of the Carpathians.

In the mountains the balloon got into a curious kind of whirlwind, which spun it round like a top and entangled the anchor rope with the guide ropes.

As a consequence it was impossible to draw up the guide ropes, which were dragged through a wood, fortunately without catching anywhere. After passing over Neu-Sandec the balloon landed without accident in the neighborhood of Baguska, in Galicia, a town in one of the side valleys of the Carpathians, at 4 o'clock in the afternoon.

If, however, the landing was made without difficulty, the same could not be said of the reception accorded to the daring travelers by the population. The inhabitants of Baguska are Ruthenians and only speak the Ruthenian language; only one of them spoke a little German.

At first they regarded the balloon with terror, and none of them dared to approach the monster. It was only after much hesitation and a great amount of persuasion that they finally approached the travelers and lent a hand to pack the balloon together. The foreign officers were also regarded with great suspicion, and were looked upon as spies, and the authorities of the district made difficulties about allowing them to go about the town.

Lieut Hildebrandt had, however, managed to come to an understanding with the German-speaking Jew, and he managed to leave the town with him unnoticed and make for Kaminska-Wielka, which they reached after wading waist-deep through several swollen streams, in the middle of the night.

Here Lieut Hildebrandt reported by telegraph to Berlin his safe arrival, and wired to Grilow, to the officer commanding the district, begging for means to transport his balloon and for the release of his comrades.

At midnight a sergeant of the gendarmery was sent off to Baguska with a wagon drawn by six oxen, in which the balloon was sent to the railway station at Ptaschkowa.—(Lokal-Anzeiger.